

Министерство
на образованието и науката

АЗ·БУКИ

Национално издателство
за образование и наука

**БЪЛГАРСКИ ЕЗИК
И ЛИТЕРАТУРА**

Българско научно-методическо списание
• Година XX, 2012 • Класик 1

ИСТОРИЯ

Българско научно-методическо списание
• Година XX, 2012 • Класик 1

**МАТЕМАТИКА
И ИНФОРМАТИКА**

Българско научно-методическо списание
• Година XX, 2012 • Класик 1

**ПРЕДУЧИЛИЩНО
НАЧАЛНО ОБРАЗОВАНИЕ
ПЕДАГОГИКА**

Българско научно-методическо списание
• Година XX, 2012 • Класик 1

**ХИМИЯ
ПРИРОДНИТЕ НАУКИ
В ОБРАЗОВАНИЕТО**
астрономия
биология
география
физика

**ПРОФЕСИОНАЛНО
ОБРАЗОВАНИЕ**

Българско научно-методическо списание
• Година XX, 2012 • Класик 1

**СТРАТЕГИИ
НА ОБРАЗОВАТЕЛНАТА
И НАУЧНАТА ПОЛИТИКА**

Научно-методическо списание
• Година XX, 2012 • Класик 1

Философия

Българско научно-методическо списание
• Година XX, 2012 • Класик 1

**Чуждоезиково
обучение**

Научно-методическо списание
• Година XXXV, 2012 • Класик 1

Избрано

от текстовете, публикувани в списанията
на Национално издателство

АЗ·БУКИ

www.azbuki.bg

35

31 АВГУСТ –
7 СЕПТЕМВРИ 2017 Г.

Информацията и знанието – неотменим атрибут на глоболизиращата се човешка общност

Откъс от „Концепциите за „общество на знанието“, „информационно общество“ и „икономика на знанието“ – формиране, развитие и съвременни измерения“

Людмила Иванчева

Институт за изследване на обществата и знанието –
БАН

1. Формиране на идеята за „общество на знанието“

С развитието на съвременните социални теории последователно във времето се наложиха две понятия, използвани за обозначаване на типа общество – „информационно общество“ и респективно „общество, основано на знанието“. И двата концепта разглеждат информацията и знанието като неотменим атрибут на глоболизиращата се човешка общност, а смисленото им и ефективно използване се превръща във фундаментална парадигма на оцеляването на съвременното общество (Fust, 2003) и важен залог за икономически растеж и социален просперитет, особено в условия на несигурност, нововъзникващи заплахи и рискове от различен характер. Подобна теза изказва и българският социолог Георги Фотев (2015), който определя обществото на знанието като „нова парадигма“ (с. 38), при която „новият тип рискове поставят по нов начин въпроса за отношението към научните знания и се обръща внимание на тежките последици от линейните представи за модернизацията“ (Fotev, 2015: 31).

Корените на идеята за общество на знанието могат да се проследят назад до 40-те години на миналия век. Още в далечната 1945 г. Friedrich von Hayek разсъждава върху проблема за ролята на знанието

Заглавието е на редакцията

www.strategies.azbuki.bg

Главен редактор

Проф. д-р Ирина Колева
E-mail: kolevaira@gmail.com

Редактор

Д-р Албена Симова
0889 88 21 83

Тел.: 02/425 04 70
02/425 04 71

E-mail: strategies@azbuki.bg

**Съдържание
на сп. „Стратегии
на образователната
и научната политика“,
кн. 4/2017:**

**ОБРАЗОВАНИЕ
ЗА УСТОЙЧИВО
РАЗВИТИЕ**

Some Thoughts on the
Development of Comparative
Education in Japan: Consumer
or Producer / Yutaka Otsuka

Концепциите за „общество на знанието“, „информационно общество“ и „икономика на знанието“ – формиране, развитие и съвременни измерения / Людмила Иванчева

ОЦЕНЯВАНЕ В УЧИЛИЩНОТО ОБРАЗОВАНИЕ

Дидактически измерения на четивната грамотност на учениците от един и същи випуск в Бургаски регион, съотнесена към критериите на PISA / Тая Борисова

НАУЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ И ПАРАДИГМИ

Необходими промени в съвременния образователен процес / Пламен Иванов

Новите предизвикателства и новите мерки за качествено образование в Европа – къде се намира България? / Елена Благоева

Оценка на въздействието на инвестиции в обучение за обучители / Радостина Ангелова

Коучинг. Образователен коучинг / Наталия Витанова, Нели Митева

при изграждането на „рационален икономически ред“ (Hayek, 1945). По-късно, през 1962 г., Fritz Machlup отново фокусира своето внимание върху знанието като икономически ресурс (Machlup, 1962), говорейки за появата на „индустрия на знанието“ (прототип на по-късния термин „икономика на знанието“, въведен от Peter Drucker през 1969 г.). Той констатира нарастващ принос на тази индустрия в брутния вътрешен продукт на САЩ, като същевременно изтъква многозначителния факт, че социалните ползи от развитието на знанието са много по-високи и стойностни от изгодите от частен характер. Machlup установява в изследването си наличието на силна корелация между укрепването на „индустрията на знанието“, нарастването на продуктивността и икономическия растеж. Този автор е един от първите, който обръща сериозно внимание и върху процеса на разпространение на самото знание, изучавайки ролята на информационните и комуникационните технологии в тази насока, явявайки се по този начин предвестник и на понятието „информационно общество“. Той предвижда и драстична промяна в пазара на труда – според него заетите с интелектуални дейности все повече ще превишават по брой хората, ангажирани с физически труд.

Редица автори започват да осъзнават, че нарастващото значение на знанието има не само икономически последици, но повлиява в дълбочина развитието на самото общество. Robert Lane въвежда концепцията за „добре осведомено общество“ (knowledgeable society), което той разглежда като порогено от логиката на изследването, и развива тезата, че в този нов тип общество научната рационалност ще добие по-съществено значение от чистия „здрав смисъл“ (Lane, 1966). Според автора такова общество трябва да бъде достатъчно „отворено“ за дискусии по всякакви теми, да бъде достатъчно стабилно за поддържането на среда, благоприятстваща изследванията, достатъчно богато да образова своето население, и достатъчно любопитно да се стреми непрекъснато към нови знания. Robert Lane описва „добре осведоменото общество“ като общество, чиито членове натрупват, организират и интерпретират научното знание във връзка с решаването на проблеми. Освен това чрез широкото му използване те модифицират и развиват своите ценности и цели. Тест авторът аргументира **социалната релевантност на научното знание** и ползите от него за развитието на съвременното общество.

Lane твърди също, че „обществото на знанието се характеризира с относително привилегироване на определени начини на мислене, на определена епистемология или на определено знание за

знанието“ (1966, р. 653). Тази теза се поддържа и от Knorr-Cetina, която твърди, че едно от условията за появата на общество на знанието е наличието на епистемологична култура: „Общество на знанието не е просто общество от повече експерти, повече технологични приспособления, повече интерпретации на специалистите. Това е общество, проникнато от знаниеви култури, с цялостния набор от структури и механизми, които обслужват знанието и разгръщат неговата артикулация“ (1999, р. 7 – 8).

Питър Дракър използва термина „общество на знанието“ в своя труд „Векът на непрекъснатостта“ (1969), където провъзгласява знанието като централен елемент за нашето общество и като основа за икономическо и социално действие. Преди повече от четири десетилетия той констатира (Drucker, 1969: 248), че „знанието се превърна в централен фактор на производството в напредналото, развито общество“. По-нататък авторът твърди: „ключът за по-голямото производство е да се работи по-интелигентно (вместо по-упорито); ключът за продуктивност е знанието (вместо потта)“ (р. 255).

Същата теза поддържа и френският автор Lyotard (1984), който заявява, че знанието през последните десетилетия се превръща в основна производителна сила. Той обозначава тези социални промени като „постмодерно състояние“ или „постмодерно общество“.

Тези последици от развитието на знанието за националните икономики и професионалните структури се разглеждат и от Robert Reich (1991). Той идентифицира появата на нов тип общество, в което т.нар. „символни аналитици“ съставят две трети от създаващите благосъстояние работещи, а останалата една трета са заети обикновено в нископлатения сектор на услугите.

Постиндустриалното общество, формулирано от Daniel Bell, може да се определи според него и като общество на знанието в двояк смисъл: „първо, източниците на иновации във все по-голяма степен са производни на изследванията и разработките... и второ, все по-голяма тежест в обществото – измерена чрез по-висок дял от brutния вътрешен продукт и по-голяма част от работните места – заема секторът, свързан със знанието“ (Bell, 1973, 212). Тест според автора за знанието е основен източник на иновации и двигател на икономическия растеж. Вследствие на тези процеси Bell портретира появата на нов тип общество, в което научното знание има решаваща роля, и то не само в икономиката, но и в сфери като политика и култура. В така нареченото от него „постиндустриално“, „знаниево“ или „интелектуално“ общество Bell предвижда появата на интелектуален, воден от науката елит, който ще ръководи обществото към социален просперитет. В един по-късен анализ на тази концепция, направен от Stehr (1994), се констатира, че Bell избира да обозначи новия тип общество като „общество на знанието“, тъй като конститутивният механизъм или идентичността на съвременното общество в нарастваща степен се определят от знанието. Това, което отличава обществото, базирано на знания, от всички предшествали го общества, е фактът, че то в безпрецедентно голяма степен е продукт от собственото си действие. Böhme и Stehr (1986: 20) го определят като общество, „в което науката извънредно много е повишила капацитета на обществото да действа за самото себе си, за своите институции и за отношението си към природната среда“.

Ядрото на теорията на Stehr за общество на знанието се състои в твърдението, че появата на този тип общество означава преди всичко радикална трансформация на структурата на икономиката. Така идеята за общество на знанието губи доста по-различен смисъл от този, който е имала в началото на 60-те години на XX век. Докато Daniel Bell (1973) го определя като постиндустриално общество, в което държавата и изследователските институции играят решаваща роля чрез централизирано управление, настоящото понятие за общество на знанието се свързва повече с откритост, гъвкавост и променливост, като на държавата се гледа по-скоро като на посредник, а не като на „главен плановик“ на общественото развитие. Основните елементи на този нов тип общество се свеждат до това,

че знанието се превръща в извънредно важен производствен фактор, допълващ или направо заместващ земята и труда; съществено нараства дялът на наукоемките производства и услуги. Висок дял от работната сила е заета в „индустрията на знанието“ и голяма част от членовете на обществото, основано на знания, има високо образование. Наред с това се забелязва нарастване на обема и достъпността на информацията благодарение на новите технологии.

Подобни идеи излага и харвардският професор Майкъл Портър в книгата си „Конкурентните предимства на нациите“ (Porter, 1990). Според него в съвременния свят факторите с най-голям принос за развитието на икономиката се създават, а не се наследяват. Основно значение има неговият извод, че дори бедни на класически ресурси страни могат бързо да изградят конкурентоспособни отрасли и да постигнат висок темп на растеж, при условие че се предприемат подходящи мерки за стимулиране на инвестициите в тях, т.е. преобладаващо значение придобиват научните ресурси – националният запас от научни, технологични и пазарни знания, отнасящи се до стоки и услуги.

Тези схващания имат своите обективни исторически корени. В периода на 60-те и 70-те години на миналия век научното и технологичното развитие следват държавните приоритети и научните продукти се финансират, но и потребяват главно на държавно равнище, като обществеността се възползва от тези постижения опосредствано (например резултатите от космическите програми, разработката на скоростни влакове, ядрената индустрия и пр.). В последвалите години обаче обществените потребности във все по-голяма степен задават дневния ред на изследователските институции, като се възлагат разработки с пряка социална значимост и се променят взаимоотношенията между наука и общество (Gibbons et al., 1994; Howard, 2004; Nowotny et al., 2005). Парадигмата за „общество на знанието“ отразява тези тенденции, като изисква научните институции да бъдат по-чувствителни спрямо социалните потребности. Те трябва да откликват на изискванията на различни стейкхолдери не само от академичните среди и правителствата, но също така от страна на индустрията и бизнеса, професионалните асоциации, неправителствените организации и др. Същевременно нарастващата несигурност и появата на специфични рискове, свързани с новите научни и технологични открития, пораждаат необходимостта от активно ангажиране на обществеността в определянето на научните приоритети, в оценката на допустимостта на даден тип изследвания, на социалната пригодност на готовите научни резултати и пр. *„Необходимо е обществото на знанието да се базира на добре информирано съгласие между всички граждани относно параметрите на равновесие на развитието“* (Fotev, 2015: 28).

2. Политически измерения на постановката за „общество на знанието“

Като цяло, през 90-те години на миналия век вече дефинитивно е осъзнато, че научноизследователският процес е излязъл от сферата на интелектуалните упражнения на научния елит и се е превърнал в скъпа обществена дейност, изискваща регулацията на обществен договор. Концепцията за общество на знанието започва да добива все повече политически и нормативни елементи, превръщайки се в основа на политическите визии и стратегии както на Европейския съюз, така и на редица световни организации и национални правителства. Стремелният към постигане на общество и икономика на знанието започва да поставя нови хоризонти пред социалното развитие.

През 1998 г. Световната банка посвещава своя годишен доклад на темата „Знание за развитие“ (World Bank, 1998). По-късно Банката разработва методология за оценка на знанието и стратегия за създаване на икономика, базирана на знанието, в страните, кандидатки за членство в ЕС. Организацията за икономическо сътрудничество и развитие (ОИСР) също системно измерва и анализира потенциала на отделни държави пълноценно да участват в глобалната икономика на знанието.

Според ОИСР *„ролята на знанието (сравнена с природните ресурси, физическия капитал и нискоквалифицирания труд) е нараснала“* (OECD, 1999). Ролята на

кодифицираното знание е много по-важна отпреди за икономическата активност. Свързан с това е и третият аспект на промяната – развитието на информационните и комуникационните технологии, с чиято помощ самото кодифициране, съхранение и разпространение на знанието в икономиката става много по-лесно, по-евтино и по-ефективно. Знанието се възприема като високоликвиден ресурс, който лесно може да бъде трансфериран. Ето защо предлагането на работна сила в „общество на знанието“ е на практика с глобални измерения.

В едно развито „общество на знанието“ науката и иновациите заемат приоритетни позиции в националната политика и тези сектори се финансират подобаващо, с висок процент за НИРД като дял от БВП (както от бюджетния, така и от частния сектор). Развива се усилено научната инфраструктура и се привлича изследователски ресурс от чужбина; в такива страни нарастват научните открития (и като брой публикации в престижни издания, брой издадени патенти и брой цитирания). Те са с висок индекс на иновационно развитие. Един от съществените признаци на обществото на знанието е фактът, че **дифузията на научно знание** става толкова значима, както и неговото създаване, което води до появата на нови структури като **„мрежи за разпространение на знания“** (*knowledge distribution networks*) и **„национални иновационни системи“** (OECD, 1996). Освен това в съвременното „общество на знанието“ се наблюдава преход от трансфер на знания под формата на готови факти, методи, теории, формули и пр. към **трансфер на идеи и евристики**.

В началото на нашия век схващанията за тясна зависимост между новото научно знание и перспективите за прогрес на общественото развитие получават пълно признание и залягат като основа на приетата от Европейския съвет в Лисабон през март 2000 г. Стратегия за развитие на Европейския съюз, която очертава нова роля в света за разширения ЕС през XXI век. Поставена е задачата за създаване на икономика, която да има постоянен поименциал за икономически растеж и за създаване на по-добри условия на живот на своите граждани, за да бъде постигната новата стратегическа цел на ЕС – превръщането му в най-конкурентоспособната и динамична икономика на знанието в света, способна на устойчив икономически растеж, с повече и по-добри работни места и по-добра социална интеграция. Основен приоритет на Стратегията е конкретизацията и регламентацията на механизмите на икономиката на знанието с прогресивно изграждане на европейско научноизследователско пространство. В последващия период процесите на преоценка и преосмисляне на Лисабонската стратегия, а и практически наследията я **„Европа 2020. Стратегия за интелигентен, устойчив и включващ растеж“**, не променят само един цифров показател – 3% от БВП за наука и иновации.

„Инвестирането в качество, релевантни изследвания и технологични разработки е ключът към постигане на ресурсна ефективност и разнообразие, към опазване на околната среда, борба с бедността и социалното изключване... накратко казано, към създаването на по-добро общество за гражданите“ (ЕС 2013).

3. Понятието „информационно общество“ и връзката му с „общество на знанието“

За първи път понятието *„информационно общество“* се появява през 1967 г. в Япония (Vabe, 2006: 142). През 1973 г. Daniel Bell въвежда същото понятие в книгата си *„Идването на постиндустриалното общество“* (Bell 1973). Там той изразява становището, че теоретичното знание ще бъде основната ос на появяващото се ново общество и че основаните на знанието услуги ще бъдат централна структура на новата икономика, както и на ръководеното от информацията общество. Според Bell най-характерният белег на това наречено от него постиндустриално общество ще бъде кодифицирането на теоретичното знание и новото отношение на науката към технологиите, като ще се засили нейната приложна значимост.

Пълния текст четете в сп. „Стратегии на образователната и научната политика“; кн. 4

Факти от живота на един от създателите на теорията за строежа на органичните съединения

Откъс от „Непознато за познатите: Александър Михайлович Бутлеров“

Б. В. Тошев

Увод

Науката е уникален белег на човешката цивилизация. От развитието на науката зависи човешкият прогрес. Тялото на науката непрекъснато се усъвършенства чрез включване на нови научни резултати – факти за природата и обществото и теории за тяхното обяснение. Науката е арената на креативните, хората с аналитични нагласи на мисълта – учените. Обществото винаги е имало съзнание, че учените заслужават уважение и внимание. Отношението на публиката към личността на учените и тяхното дело е част от това как обществото разбира науката и нейното значение за развитието на човечеството.

Спомените на всеки човек за събитията, в които той е участвал, или за срещите, които той/тя са имали с други хора, с времето избледняват. Помръква и обществената памет. Затова хора, които някога са се радвали на всеобщо внимание и уважение, в по-късно време са забравени и спомен за тях и за тяхната дейност вече няма. Прахът на забравата е погребал тези хора. За други хора на науката частични оценки за тяхната дейност са останали, някои от тях дори са получили сакрални образи, които обаче са станали ефирни, без плът и живи човешки качества.

Механизмите на обществената забрава не са лесни за проучване и затова не са изяснени в достатъчна степен.

В настоящата статия е направен опит да се посочат някои неизвестни в наши дни подробности

Заглавието е на редакцията

www.science.azbuki.bg

Главен редактор

Проф. д.х.н. Борислав Тошев
E-mail: toshev@chem.uni-sofia.bg

Редактор

Георги Дянков
0887 81 27 67
Тел.: 02/425 04 70
02/425 04 71

E-mail: science@azbuki.bg

Съдържание на сп. „Химия. Природните науки в образованието“, кн. 3/2017:

NEWS

Национален конкурс на фондация „Вигория“ „С любов към науката“ / М. Добрева

EDUCATION: THEORY AND PRACTICE

Perception of Preservice Science Teachers in the Constructivist Science Learning Environment / P. Nuangchaleram, J. Dostál (Czech Republic)

TEACHING EFFICIENCY

Интерактивни методи и възможности за приложението им в обучението по „Биология и здравно образование“, VII клас, с цел здравно възпитание на учениците / М. Бойчева, Р. Давидова, С. Маринова

Enhancing Thai Students' Thinking Skills about Energy Issues: Influence of Local Values / C. Yuenyong (Thailand)

EXPERIMENTS

Liquid-Liquid Extraction and Spectrophotometric Characterization of Some New Ion-Associated Complexes of Co(II) with Int: Application of the Developed Method for Analysis of Soil Cobalt Content / L. Dospatliev, M. Ivanova (Bulgaria)

ADVANCED SCIENCE

Quantum Confinement of Mobile Na⁺ Ions in Sodium Silicate Glassy Nanoparticles / S. Murthy (India)

Conservation of the Upstream Open Reading Frames in the Genes for the ERB-B2 Receptor Tyrosine Kinase 2 in Vertebrates / L. Karagoyozov (Bulgaria)

FROM THE RESEARCH LABORATORIES

Optimization of Engine Oil Formulation Using Response Surface Methodology and Genetic Algorithm: A Comparative Study / B. Azmoon, A. Semnani, R. J. Ansari, H. S. Langeroodi, M. Shirani, S. G. Nasab (Iran)

Chemometric Assisted Spectrophotometric Estimation of Lansoprazole and Domeperidone in Bulk and Commercial Dosage Form / F. Sami, S. Majeed, T. A. S. T. Mohammed, N. F. A. Kamaruddin, M. Z. Atan, S. A. J. Bukhari, Namra, B. Hasan, M. T. Ansari (Malaysia, India)

Evaluation of Antibacterial Activity of Different Solvent Extracts of Teucrium Chamaedrys (L.) Growing Wild in Kosovo / A. n Haziri, F. Faiku, R. Berisha, I. Mehmeti, S. Govori, I. Haziri (Kosovo)

HISTORY & PHILOSOPHY OF SCIENCE

Непознато за познатите: Александър Михайлович Бутлеров / Б. В. Тошев

SCIENCE AND SOCIETY

Quality Assessment of Supply Water of Gjakova City (Kosovo): A Case Study of Correlation Coefficients between Chemical Data / F. Gashi, N. Troni, A. Maxhuni, A. Mehmeti, J. Shabani (Kosovo)

IN MEMORIAM

Александър Панайотов / Б. В. Тошев

Фигура 1. Спусание „Нива“, 1886 г.

от живота и делото на един велик руски химик – Александър Михайлович Бутлеров, професор в Казанския университет и по-късно в Петербургския университет. Когато се пишат биографични бележки за някого, или се провеждат собствени архивни и теренни проучвания, или се ползват вече издадени за него/нея биографични книги. Тук подходът ще бъде друг – от една страна, ще потърсим информация за учения в обществения периодичен печат и така ще разберем как тогавашното общество е възприемало и оценявало този човек; от друга страна, ще потърсим сведения от собствени публикации на учения, които за него някога са били важни, но после някой е решил, че за тях не трябва да се говори и пише.

Тук се налага още една бележка. Фалшифицирането на историята, избирателността на оценките, митологизирането на събития, които реално са без принос за историческия процес, сатанизирането на хора, за които може да се говори само лошо, и игнорирането на важни събития в човешката история

Проф. А. М. Бутлеровъ. † 5-го августа. По фот. грав. Ю. Варановскій.

Фигура 2. А. М. Бутлеров

са между основните белези на тоталитарните режими. Това се прави, защото, „който владее миналото, той владее и бъдещето, а който владее настоящето, владее и миналото“ (Orwell, 1949).

Некролог за Бутлеров в списание „Нива“ (1886 г.)

Списание „Нива: илюстрирано списание за литература и обществен живот“ е между най-дълговечните и особено престижни седмични периодични издания в дореволюционна Русия. Списанието излиза редовно цели 50 години – от 1870 г. до 1918 г. (100 тома). Неговият тираж е голям и списанието се разпространява навсякъде в Русия, но и в други страни, включително и в България. Години наред то поддържа постоянни рубрики, които изгражда компетентно със сериозни статии и достоверна информация. Затова читателската аудитория на „Нива“ е особено широка. Постоянните рубрики на списанието включват: Изячна литература (романи, повести, разкази, стихотворения, очерци); Биографии; Историко-археологически очерци; Етнография и културно-исторически очерци; Естествознание; Нови изобретения и технологии; Архитектура и скулптура; Съвременност; Литературен албум; Популярна медицина; Библиография; Парижка мода; Живопис – рисунки и портрети (фиг. 1).

В кн. 37 на том 42 (1886) кончината на Александър Михайлович Бутлеров е отбелязана със следния текст.

„На 7 август [1886 г.] телеграфът донесе вестта за внезапната смърт на забележителния руски учен А. М. Бутлеров, починал на 5 август в своето имение в Казанската губерния, където той е бил и роден.

Учил в Казанския университет, където сега се отслужват усърдни панихиди в негова памет, покойният е завършил курса за кандидат по естествените науки през

1849 г. Благодарение на своите трудове по химия той след две години като магистър е станал адюнкт в Катедрата по химия, в 1854 г. е получил диплома за доктор по физика и химия и през 1858 г. е станал вече редовен професор по химия в същата катедра и в същия университет. Бидейки няколко години ректор на Казанския университет, той през 1868 г. е преминал в Петербургския университет като редовен професор, която длъжност той заемаше до деня на смъртта си.

Главното достойнство на покойния Александър Михайлович бе неговият стремеж (нерядко увенчавал се с успех) да изясни чрез науката причината и свойствата на връзките в различните индивидуални елементи, степенята на тяхната способност да встъпват в нови съединения заедно с различните свойства на веществата, проявяващи се при различни въздействия при опити.

За изясняване на своите нови и оригинални концепции за всички класове на органичните съединения той публикува в 1864 г. „Увод в пълното изучаване на органичната химия“, която по-късно бе преведена на немски език. Други негови изследвания, в частност върху откритите от Бутлеров 32 нови вещества, са поместени в „Научните записки на Казанския университет“, в „Аналите“ на Либих и в *Zeitschrift für Chemie*. Освен неговите научни трудове известни са също неговите заслуги и в много други отношения. Покойният бе много известен и като един от най-ревностните без неговото участие и много ежедневни и периодични издания печатеха статии на почитания професор по тези въпроси.

В лицето на Бутлеров Русия загуби един от своите най-даровити и полезни труженици на науката“.

Отношението на Бутлеров към спиритизма и медуумите

Александър Михайлович Бутлеров не е между отрицателите на спиритизма и е вярвал, че наистина има хора, които могат да бъдат медууми. Медуумите имат изострени човешки възможности – те могат да влияят на групи хора (предаване на мисли от разстояние), те могат безсъзнателно или съзнателно да предизвикат спонтанни движения на материали тела, те са в състояние да предизвикат звукови ефекти в предмети (чукане, скърцане, тропане). Има говорещи медууми, които твърдят, че могат да съобщават на околните това, което „чуват“ от човешките души. Някои казват, че „виждат“ душите понякога като неясни светли петна, но понякога техните видения приемат реални форми. Разбира се, Бутлеров е знаел, че в масовия случай тези хора са шарлатани, които търсят някаква материална облага от поведението си. И въпреки това Бутлеров с близки и приятели е участвал в безброй спиритически сеанси.

В 1871 г. по негова инициатива в Петербург е създадена комисия за изследване на спиритичните явления, в която са участвали видни учени, като университетските професори Овсянников, Чебишев и Цион. Самият Бутлеров е участвал в друга комисия към Физическото общество, създадена с подобна цел със съдействието на Д. И. Менделеев.

Три години след кончината на А. М. Бутлеров в Санкт Петербург по инициатива на А. Н. Аксаков (1832 – 1903) – публицист, преводач и издател, е издадена книга, в която са събрани всички публикации на учения по темата за медуумите и спиритизма. Тази книга (Butlerov, 1889) съдържа и подробна и живо написана биография и споменува за Бутлеров от Н. П. Вагнер (1829 – 1907), зоолог и писател.

Именно те тримата – Бутлеров, Аксаков и Вагнер, са били организатори на редица сеанси с медууми, станали широко известни както в Русия, така и в странство.

Книгата, съдържа 23 авторски текста на Бутлеров, два от които преди не са били публикувани. Тук са дадени и руските преводи на 5 статии и отзиви на Бутлеров, публикувани в немското специализирано издание *Psychische Studien*. Някои от тези публикации са кратки бележки, но има и големи статии, в които темите на медуизма са разгледани в големи подробности.

ЧАСОВНЯ В ПОЛЕ
НАД МОГИЛОЙ
А.М.БУТЛЕРОВА.

Фигура 7. Гробът на Бутлеров в имението му

След като човешкият организъм съдържа електрически натоварени частици, които се движат, нормално е около човека да възниква електромагнитно поле. Човек е лишен от сетива за идентифициране на това поле, но някои човешки индивиди имат способността да го усещат, особено когато то е с променлива интензивност. Първоначално това явление е било наречено животински магнетизъм и Бутлеров го разглежда като най-проста проява на медуизма. Още в първата статия на книгата Бутлеров дава описание на такъв случай от медицинската практика, който още в ранните му години е насочил интересите му към спиритичната проблематика.

Пълния текст четете в списание „Химия. Природните науки в образованието“; кн. 3

Поглед към методиката на преподаване по БЕЛ

Откъс от „Развиване на социокултурна компетентност чрез интерактивни методи в обучението по български език в V клас“

Десислава Нейкова

Софийски университет „Св. Климент Охридски“
СУИЧЕ „Св. Климент Охридски“ – София

Развитието на социокултурна компетентност е важен фактор за личностното и професионалното усъвършенстване на човека, както и за по-успешното му приспособяване към променящите се условия на живот. Понятието се свързва преди всичко с методиката на преподаването на чужди езици и се разглежда като един от компонентите на комуникативната компетентност. Разпознаването и прилагането ѝ дава възможност за изграждането на способност за адекватно взаимодействие в ежедневни житейски ситуации, които се осъществяват с помощта на езика.

Независимо обаче от важността на проблема опитите за дефиниране на социокултурната компетентност водят по-скоро до объркване, отколкото до разрешаването му. Н. Г. Муравьова включва следните елементи в изясняването на същността на социокултурната компетентност, а именно:

– когнитивна информация (информация за културата на своите страни и на целевия език, способността и възможността за получаване и използване на информацията);

– смислообразуваща аксиологична информация (съзнателно отношение към информацията, възприятие, толерантност, мотивация);

– комуникативна активност (умение и желание на говорещия да се включи в комуникацията, позна-

Заглавието е на редакцията

www.bel.azbuki.bg

Главен редактор

Проф. д.п.н.
Проф. д.п.н. Галя Христовозова
E-mail: hristozova@bfu.bg

Редактор

Д-р Мая Падешка
0889 22 04 12

Тел.: 02/425 04 70
02/425 04 71

E-mail: bel@azbuki.bg

Съдържание на сп. „Български език и литература“, кн. 3/2017:

ЛИТЕРАТУРОЗНАНИЕ

Театърът на Радко Радков.
История, памет, интерпретации.
„Геофанó“ / *Галя Симеонова-Конах*

Драмата „Албена“ на Йовков – от чародейството към чудодейството / *Николай Кирлилов*

МЕТОДИКА

Поетът като критик. От „На Острова на блажените“ на Пенчо Славейков до „Около една стара песен“ на Димчо Дебелянов / *Светозар Любомиров*

Развиване на социокултурна компетентност чрез интерактивни методи в обучението по български език в V клас / *Десислава Нейкова*

ОПИТЪТ НА ПРЕПОДАВАТЕЛЯ

От култа към разума и знанието към робството на страстта и чувствата (Проект за урок върху романа „Страданията на младия Вертер“ от Й. В. Гьоте) / *Владимир Игнатов*

Портфолио на художествената творба – интерактивна технология за развиване на литературни и социокултурни компетентности в обучението по български език и литература / *Костадинка Христова*

БЪЛГАРСКИ ЕЗИК И КУЛТУРА ПО СВЕТА

Словоредните различия между българския и руския език – източник на синтактична интерференция / *Елена Хаджиева*

Трансфер и интерференция при изучаването на български език като чужд от славяни / *Елена Крейчова*

Доклади от форума „Дни на българския език и култура“, Форли, Италия, 6 – 8 април

ване на техники за комуникация, творчество, социална мобилност). Подчертава значението на постепенното осмисляне и развитие на компетентността чрез възприемане и разбиране на информация от определен социум, интерпретация и превръщането ѝ в творческа дейност. Посочва, че тези компоненти трябва да бъдат отправна точка за изграждане на педагогически и психологически модели (Muraveva, 2016:141). Юнаш подчертава, че изучаването на нормите на речта, приемливи за вербално и невербално общуване, се моделира в класната стая чрез типични ситуации, реализирани чрез говорене, слушане, четене и писане, тяхното повторение и вариации. Споделя убеждение, че така се реализират типични комуникационни ситуации (социални контакти), а те са основа и средство за формирането на социокултурна компетентност (Yunash, 2009: 171).

Социокултурната компетентност отразява социокултурни знания и умения, но и ценности, които определят по-ефективното житейско функциониране на индивида в социума, т.е. развитието и способствата овладяването на културен опит. Т. Ангелова определя социокултурната компетентност като „пресечна точка на понятията общество, култура, човек“ (Angelova, 2005: 96). Авторката посочва като пример за социални роли обучаващ и обучаван, началник и подчинен, родител и деца, пациент и клиент и др. и операционализира чрез тях понятието за социокултурна компетентност така: „Социокултурната компетентност се проявява в словоупотреби, уместни за дадени комуникативни събития; в подбор на словесни кодове, адекватни на изпълняваните от общуващите социални роли, адекватни на определен социален и културен контекст“ (Angelova, 2005: 91). За ученика, на когото му предстои да се включи в различни сфери на общуване, е важно да овладява различни социални роли, които предопределят неговото речево поведение. Според Общата европейска езикова рамка социокултурната компетентност включва няколко елемента: познания, умения за интерпретиране, умения за откриване и взаимодействие, критично културно знание. Акцентира се върху индивидуалните характеристики на индивида и нуждите на всеки участник в общуването. Водеща е съвременната идея за образование през XXI век, което трябва непрекъснато да се адаптира към нуждите и промените в обществото. И. А. Зимняя разглежда социокултурната компетентност като съвкупност

от няколко компонента, чрез които се интегрират не само знания и умения, но се усъвършенстват и междуличностните отношения в различни ситуации на общуване (Zimnyaya, 2006). Социокултурната компетентност се случва и се проявява тогава, когато ученикът не само получава, но и извлича информация с определен смисъл, базирана на неговия житейски опит.

Приемането на Закон за предучилищното и училищното образование, както и Закон за степената на образование, общообразователния минимум и учебния план наложи и написването на нови учебници и учебни помагала в помощ на учители и ученици. Използването им в учебния процес предполага формиране и развитие на ключови компетентности, които са предпоставка за личностно обогатяване и развиване на умения у всеки ученик, т.е. за усъвършенстване на тяхната социокултурна компетентност. В съгласие с общоприетите държавни общообразователни стандарти като основни за обучението по български език са обособени следните образователни области: социокултурни компетентности, езикови компетентности и комуникативни компетентности. За формирането на социокултурни компетентности са предложени „теми и дейности, насочени към запознаване с елементите на речевата ситуация и усвояване на умения за ориентиране в нея; към осмислянето на разликата между официално и неофициално общуване; към овладяване на знания за най-общите особености на текста; към прилагане на формула за речевия етикет“. Държавните образователни стандарти за учебно съдържание по български език V – VII клас са ориентирани към усъвършенстване на комплексни комуникативни умения, част от които са и социокултурните. Обучаваните ученици от прогимназиален етап трябва да умеят да тълкуват, осмислят взаимоотношенията между реални факти и тяхната речева реализация, да се подготвят за участие в различни речеви социални контексти, да разбират зависимостта на езиковите средства от речевата ситуация и да ги използват в съответствие с нея, да владеят речевия етикет при публично общуване. Новите очаквани образователни резултати са свързани с това, че социокултурната и социокултурната компетентност да доведат до овладяване на ключови компетенции за учене през целия живот, част от които е умението да разсъждават по житейски въпроси, да разбират инструкции и да работят по зададени модели в училищна и извънучилищна среда. Степената на владеене на рогния език определя постиженията на човека във всички сфери на неговия живот, социалната му адаптация и реализация.

От казаното дотук можем да приемем, че социокултурната компетентност представлява съвкупност от знания, умения и нагласи, изразяващи се в способността ни да разбираме както самите себе си, така и другите хора. Речевият акт се възприема като контекст, в който е възможно случването на комуникативноречевите употреби на учениците, които биха се реализирали в определени обществени и културни условия, дадени културни модели, стереотипи. Доброто овладяване на рогния език – процес, динамичен по своята същност, изисква оптимизиране на интеракцията както в класната стая, така и във всяка социална група. Общуването е процес, осъществяващ се между хората, като членове на обществото, на социума, което обуславя неговата социална природа. За да бъде ефективна, участниците в нея трябва да предават информацията ясно и разбираемо, да се прави разлика между значително и незначително, да се изразява собствена позиция аргументирано, да се наблюдават невербалните знаци, да се поддържа добрия тон и др. За съвременната реалност са потребни различни видове умения – управление на времето, увереност да знаем какво искаме и кое е най-доброто решение за адаптацията в социума, да бъдем гъвкави, да приемаме проблемите като възможност да подобрим уменията си за живот. За да бъде обаче комуникацията успешна, участниците в нея трябва да осмислят по идентичен начин символите, които обменят, т.е. да имат общ език и социокултурна принадлежност“ (Alexandrova, 2013: 21 – 22). Компетентността се характеризира с възможността (на способността, желанието) да се прилагат знания и умения в реалния живот, които да показват най-добрите качества на личността. Затова влияе не само активното взаимодействие в дадена

речева среда, а и обучението по български език. Речта трябва да се развива съзнателно. В процеса на практическото овладяване на знания в рамките на учебния час, чрез използването и на нови методи и подходи в процеса на взаимодействие, се ускорява придобиването на опит. Чрез изучаването на учебния материал ученикът развива и лични качества, и специфични знания – избирайки подходящото за речевата ситуация съдържание съумява да намери адекватни средства за предаването на това съдържание, оценява реакциите на комуникативния си партньор и действа в съответствие с тях, показва постоянство, самостоятелност и отговорност.

Образованието е приоритет на гражданското общество и едно от основните предизвикателства пред него е да се потърсят оптимални условия за разработване на нови подходи за подобряване на качеството на обучението. Когато говорим за формиране на социокултурни компетентности чрез обучението по български език в прогимназиален етап, сме наясно, че това е сложен и труден процес, който се случва чрез интегриране на теория и практика, на методите на преподаване и образователните технологии, отразяващи реалния живот на ученика. Изисква се познаване на лексикалната единица и нейната семантика (в устна и в писмена реч), познаване на характеристиките на изказ на различни социални групи, поколения, познаване на особеностите на норми на поведение, етикет на комуникиращите. Задачата на обучението е да се усъвършенства и развива езиковото съзнание на учениците, да се провокира желанието им за сътрудничество в комуникативния процес с помощта на собствения опит и наличните знания и те да бъдат значещи на говорещия в съвременната действителност. Учителят е този, който трябва да подпомогне ученика по време на обучението му, като предизвика интерес към процеса на комуникация, да предостави възможност за споделяне на собствено мнение и оценка на езиково явление. Препоръчително е учебният процес да се реализира чрез включването на учениците в подходящи комуникативни ситуации, които максимално да се приближават до съвременната реалност. Урокът по български език и литература изгражда умения, като:

- разпознаване, анализиране и класифициране на езикови факти, съответстващи на ситуацията и сферата на общуване (по-късно тези умения се пренасят в усвояването на понятия и факти от други предметни области);
- търсене и извличане на информация от различни източници;
- разбиране съдържанието на прочетения текст, предаването му по опорни въпроси/думи (синтез, обобщение, съпоставяне);
- умение да се формулира, планира и осъществи дадена дейност, да се осъществи самоконтрол и самооценка;
- адекватно изразяване на отношение към факти и явления;
- правилно излагане на мисли и чувства в устна и писмена форма при съблюдаване на уместното прилагане на нормите на езика;
- умения за ориентиране в комуникативната ситуация чрез осъзнаване ролята на социалните фактори в общуването.

Наблюдение върху случващото се в класната стая показва, че традиционните методи на преподаване, при които учителят е основен източник на информация, а учениците са рецепienti, не предполага взаимодействия, при които обучаващите се активно участват в процеса на обучение. Преподавателят непрекъснато трябва да се опитва да прецизира методи и подходи, които да отговарят на потребностите на всички ученици. Съвременният модел на учене все повече налага провеждането на т.нар. „интерактивни уроци“, при които акцентът е поставен върху активното взаимодействие между ученик и учител с учебните ресурси, с групата. Добре планираните дейности от страна на учителя и „случването“ им в процеса на работа с учениците градят взаимно доверие между тях, а това предполага израстване чрез пълноценно общуване, стимулира ученето и превръща училището в желана територия. Груповата работа в един учебен час създава ситуация в близост до реалните условия за общуване в социума. Развива творческо мислене, позволява организиране на спонтанно говорене, ученето се случва естествено. V.

Избрано

М. Ustinenko (1980), смята, че „играта е един от начините за изучаване на света и самоутвърждаване на индивида, когато човек поема ролята (не реална, но въображаема) и поставя самия учещ се в условна ситуация“ (цит. по Minnisa S. Safina). Прилагането на подобен метод показва независима когнитивна дейност по зададена тема или въпрос. Наблюдава се „учене чрез правене“ – дейност, при която имаме етап на разбиране, анализиране, сравняване, поправяне, което способства интелектуалния растеж и развитието на обучаващия се, разкриване на индивидуалния му потенциал.

Това са и част от мотивите за провеждане на урок в V клас, в който акцентът е поставен върху развиването на езикова и социокултурна компетентност, прилагайки интерактивни методи на обучение чрез урок по литература. Темата е „Пътюването на героите към доброто според приказката „Тримата братя и златната ябълка“. Целта е ученикът да овладее и награди знания и да обогати личностното си умение за комуникация, която ще подпомогне пълноценното му общуване в ежедневието, да осмисли основни ценности и да ги съотнесе към собствения си жизнен опит, развиване на читателски опит и критично мислене, включващо самостоятелна работа с текст (рецептивни умения), извличане на информация от него, разбиране и осмислянето ѝ (на емпирично ниво), формулиране и споделяне на оценъчна позиция по зададен от преподавателя проблем, да осмисли езика като универсално средство за общуване. Урокът предполага засилена практическа насоченост. В началото на часа уместно е да се започне с разпознаване на ключовите думи във формулировката на темата. За да се справят добре с поставената задача за актуализиране на знания, ученик припомня кои думи разпознаваме като ключови, опорни думи, които отразяват най-важното от темата; ученикът дава пример за такива от вече усвоен учебен материал от урочна статия в часовете по български език (тема на урока: „Строеж на текста“, текст: „Насърчението“, автор: Г. Мишев). Като такива ключови думи от настоящата тема на урока са разпознати „пътуване“ и „добро“. Урокът продължава с прилагане на интерактивен метод „мозъчна атака“, при който се генерират идеи за изясняване на представите у учениците за „добро“ и „зло“. По този начин се изказва мнение пред група, изслушват се комуникиращите, без да се прекъсват, и всеки се съобразява с различното мнение, стимулира се творческото мислене.

Пълния текст четете в сп. „Български език и литература“; кн. 3